

BÖLÜM 10

Lineer hale dönüştürülebilen modeller

Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin, parametrelere göre lineer olmadığı durumlarla da karşılaşmak mümkündür. Böyle durumlarda basit matematiksel dönüşümlerle lineerleştirme yapılabileceği gibi daha başka tekniklerde kullanılabilir. Örnek olarak

$$y = a_1 e^{a_2 x} \Rightarrow \ln y = \ln a_1 + a_2 x \Rightarrow Y = A + a_2 x$$

$$y = a_1 x^{a_2} \Rightarrow \ln y = \ln a_1 + a_2 \ln x \Rightarrow Y = A + a_2 X$$

$$y = \frac{1}{ax+b} \Rightarrow \frac{1}{y} = ax+b \Rightarrow X = x, Y = \frac{1}{y}$$

Verilebilir.

Örnek: $AgNO_3$ için çeşitli sıcaklıktaki çözünürlük bir deney sonucunda aşağıdaki gibi bulunuyor. Sıcaklık ile çözünürlük arasındaki bağıntı $y = ck^t$ şeklindedir. (k sabit)

	Toplam						
Sıcaklık(t)	0	10	20	30	40	50	150
$y = f(x)$	115	160	215	270	335	400	1495
$\ln(y)$	4.745	5.075	5.3706	5.5984	5.814	5.991	32.594

Bu deney sonuçlarına göre c ve t kat sayılarını EKK ile bulunuz.

Çözüm: $y = ck^t \Rightarrow \ln(y) = \ln c + t \ln(k)$

$a_0 = \ln c, a_1 = \ln k$ olarak alırsak

$\ln(y) = a_0 + a_1 t$ olur. Lineer bir biçime gelir.

$$n = 6, \sum_{i=1}^6 t_i = 150, \sum_{i=1}^6 t_i^2 = 5500, \sum_{i=1}^6 \ln(y_i) = 32.594, \sum_{i=1}^6 t_i \ln(y_i) = 858.224$$

$$\begin{bmatrix} 6 & 150 \\ 150 & 5500 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} a_0 \\ a_1 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 32.594 \\ 858.224 \end{bmatrix}$$

$$6a_0 + 150a_1 = 32.594$$

$$150a_0 + 5500a_1 = 858.224$$

$$a_1 = 0.0248 , a_0 = 4.813$$

$$a_0 = \ln c \Rightarrow c = e^{a_0} = 123.1$$

$$a_1 = \ln k \Rightarrow k = e^{a_1} = 1.0251$$

$$y = 123.1(1.0251)^t$$

Örnek:

x_i	0	1	2	3	4
y_i	1.5	2.5	3.5	5	7.5

Noktalarına $y = ce^{ax}$ şeklinde bir bağıntıyla EKK yöntemi ile yaklaşımda bulunuz.

$$y = ce^{ax} \Rightarrow \ln y = ax + \ln c$$

denkleminde $Z = \ln y$, $b = \ln c$ olarak alırsak $Z = ax + b$ şeklinde lineer biçime getirilir.

	x_i	y_i	$\ln y_i$	x_i^2	$x_i \ln y_i$
	0	1.5	0.40547	0	0
	1	2.5	0.91629	1	0.91629
	2	3.5	1.25276	4	2.50553
	3	5.0	1.60944	9	4.82831
	4	7.5	2.01490	16	8.05961
Toplam	10	20	6.19886	30	16.30974

$$n = 5, \sum_{i=1}^5 x_i = 10, \sum_{i=1}^5 x_i^2 = 30, \sum_{i=1}^5 \ln(y_i) = 6.19886, \sum_{i=1}^5 x_i \ln(y_i) = 16.30974$$

$$\begin{bmatrix} 5 & 10 \\ 10 & 30 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} b \\ a \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 6.19886 \\ 16.30974 \end{bmatrix}$$

$$5b + 10a = 6.19886$$

$$10b + 30a = 16.30974$$

$$a = 0.391202, b = 0.457367$$

bulunur. $y = ce^{ax}$

$$b = \ln c \Rightarrow c = e^b = e^{0.457367} = 1.5799$$

$$y = 1.5799e^{0.3912x}$$

Ödev:

x_i	1	2	3	4
y_i	60	30	20	15

Noktalarına $y = ae^{mx}$ şeklinde bağıntıda ki a ve m parametrelerini EKK yöntemi ile yaklaşımda bulunuz.

Kaynaklar

1. Fikri Öztürk web sitesi
<http://80.251.40.59/science.ankara.edu.tr/ozturk/index.html>
2. Bilgisayar uygulamalı sayısal analiz yöntemleri (II. baskı)
Doç. Dr.Eyüp Sabri TÜRKER
Araş. Gör. Engin CAN
3. Nümerik Analiz
Doç. Dr. Ömer AKIN
A.Ü.F.F. Ders Kitapları YAYINI (1998)
4. Sayısal Yöntemler ve Matlab Uygulamaları
Nurhan KARABOĞA(2012)
5. Fen ve Mühendislik için Nümerik Analiz
Mustafa BAYRAM (2002)